

Jacob J. Schacter

March 23, 2021

לעלוי נשמת רב צבי בן ר' פנחס ומרים

Rabbi Herschel Schacter

מדרש שמות פר' ה סי' טזו רב

ואהרן' מהו 'למה' אמר להם אתם 'למה' ודבריהם 'למה'.

'לכו לסבלתיכם' אמר רבי יהושע בן לוי שכטו של לוי פגמי הנה מעבודת פרוך אמר להם פרעה בשביל שאתם פגומים אתם אומרים (שם ה. ח) 'גלגה ונזבחה לאלהינו' 'לכו לסבלתיכם'.

וכן פרטנו אל תעברו צו (משלי ד:טו) חקוקו. וכן וספרנו כל עמיתנו (שם ח:טז). כי פרוט הוא (להלן ל:כט), נחמק ונתעבו לכו לסבלתיכם. לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות צבתיכם, אבל מלאכת שטנוד מלרים לא היתה על שכטו של לוי (ש"ר שם טז). ומדע לך, שהרי משה ואהרן יולאים וזלזלם שלא צדקו: (ח) הן רביים

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר וְיִלְךָ וַיִּפְגְּשׁוּהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁקֵלוּ: וַיַּגִּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל-דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַח וְאֵת כָּל-הָאֱתָת אֲשֶׁר צִוָּהוּ: וַיִּלְךָ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֵּאָסְפוּ אֶת-כָּל-זִקְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: וַיַּדְבֵּר אַהֲרֹן אֶת כָּל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינֵי הָעָם: וַיֵּאָמֶן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי-פָקֵד יְהוָה אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת-עֲוֹנֵיהֶם וַיִּקְרָו וַיִּשְׁתַּחֲוּ: וְאַחֲרַי בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל-פְּרֻעָה בַּח-אֲמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי וְנַחֲנוּ לִי בַמִּדְבָּר: וַיֹּאמֶר פְּרֻעָה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא יִדְעֵתִי אֶת-יְהוָה וְגַם אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח: וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ גִלְגָּה זֶא הַרְרָה שְׁלִישֵׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבַּחַה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן-יִפְגְּעֵנוּ בְּדַבָּר אֹו בְּחָרָב: וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַה מֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן תִּפְרִיעוּ אֶת-הָעָם מִמִּצְרַיִם לְכוּ לִסְבַּלְתֵּיכֶם: וַיֹּאמֶר פְּרֻעָה הַן-רְבִים עִתָּה עִם הָאָרֶץ וְהַשְׁבַּתְתֶּם אֶתֶם מִסְבַּלְתֵּיכֶם: וַיִּצַּו פְּרֻעָה בְּיָוִם הַהוּא אֶת-הַנְּגִשִׁים בָּעָם וְאֶת-שֹׁטְרֵיהֶם לֵאמֹר: לֹא תֵאָסְפוּן לַחַת תָּבוֹן לָעַם לְלַבֵּן הַלְּבָנִים כַּתְּמוּל שְׁלֹשֶׁם הֵם יִלְכוּ וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תָּבוֹן: וְאֶת-מִתְבַּנֵּת הַלְּבָנִים

אונקלוס

שמות יב בא

ולבנה עד עלם: כה ויהי ארי תעליו לארעא דיתן ?? לכוון כמא די מליל ותטרון ית פלחנא קדין: כו ויהי ארי יימרון לכוון בגיכון מה פלחנא קדין לכוון: כז ותימרון דבב חיס הוא קדם ?? די חס על בתי בני ישראל במצרים עד הנה מחי ית מצראי וית בתנא שזיב וכרע עמא וסגידו: כח ואילו ועבדו בני ישראל כמא דפקיד ?? ית משה ואהרן

לְחַק-לֶךְ וּלְבָנֶיךָ עַד-עוֹלָם: כה וְהָיָה כִּי-תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָתַן יְהוָה לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וַיִּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הָעֲבֹדָה הַזֹּאת: ט וְהָיָה כִּי-יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מַה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם: טו וַיֹּאמְרֶתֶם זְבַח-פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פֶּסַח עַל-בְּתֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנַגְפוֹ אֶת-מִצְרַיִם וְאֶת-בְּתֵינֵנוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ: כה וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת-מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן

תולדות ובית אהרן והוספות [טז] יושלמי פסחים פ"ד ד' מכלתא נה פסחה פי"ו, [טז] פסחים פ"ד קטו, ומים ו: י' יושלמי פסחים פ"ה ב' מוספתא ומים פ"ה ה' מדרש שמות פ"ג,

רש"י (כה) והיה כי תבאו. מלה הכתוב מנוה זו צביתם לארץ (מכלתא), ולא נחתיבו צמדצר אלא כפסח אחד שעשו בשנה השנית על פי הדבור: כא אשר דבר. והיכן דבר (לעיל ו) והבאתי אתכם אל הארץ וגו' (שם): (כו) ויקד העם. על צעורם הגאולה וצאת הארץ, ובשורת א הנגים סיהיו להם (עין מכלתא): (כח) וילכו ויעשו בני ישראל. וכי כבר עשו, והלא מראש חודש נאמר להם, אלא מכיון שקבלו עליהם, מעלה עליהם הכתוב כאלו עשו (מכלתא): וילכו ויעשו. אף

הביאו לפניו ירקות ממבול בחזרת בו' (ה):

הסדר שהוא אומר לך הוא כן מביאין לפניו האולמן ומקדש כאשר זכר ואוכל איזה ירק שנודמן לו אחר שיעטלו אותו בחרוסת ויברך עליו כשהוא זורע שאמר מטבל בחזרת להודיעך כי כשהוא יברך אפי' על חזרת שהוא מן הגורורים לפי שהוא אכלו במקום ירק בתחלה אבל כשאכל מזה (וחזרת) ואח"כ חזרת מברך על אכילת מורור אם לא אכל תחלה מורור ואם אין לו אלא מורור תחלה וסוף יברך עליו תחלה כשהוא ואח"כ על אכילת מורור ואוכלו בסוף בלה ברכה. ומה שסדרנו לאכול ירק עכ"פ ואח"כ מורור כדי שיהיה שינוי וישאל הבן ומטבל בכלן עניינו שמתעסק באכילת הירק. והחרוסת הוא תערובות שיש בו קהוי ודמוח תנן זה זכר לסיס ואנחנו עושין אותו כך שורין תאנים או תמרים ומבשלין אותן ודכין אותן עד שירטבו ולשין הכל בחמוץ ונורנין בו שבלת נרד או חיוב וכיוצא בו כלי שמקוים ור"א בן לרזק אומר חרוסת מלוח לדעתו שחייב אדם לברך אקביו על אכילת חרוסת ואינה הלכה:

מזוגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו בו' (דף קמ"ט ע"א)

מגיד משנה זמנים הלכות חמץ ומצה פ"ז

כל כוס וכוס מארבע כוסות תללו וכו' כמשהו ע"פ (פיר' קמ"ט)
מזוגו לו כוס רשען כיה אומרם מברך על הין ואח"כ מברך על
היוס מזוג לו כוס שני וכאן הבן שואל וכו' מזוג לו כוס שלישי מברך
על מזוגו (מזוג לו) כוס רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו
'מכלל מה היא ברכת השיר' עוד
ברכה הברך ופרק שמוני (ה"י)
כמשהו (ה"י) בין כוסות הללו אם
רצה לשתות בין שלישי לרביעי לא
ישמה. ובירושמי (ה"י) העניס כדי
שלא ישמך [פ"י] וישנה מלומר
כל כוס וכוס מארבעה כוסות האלו מברך
עליו ברכה בפני עצמה. וכוס ראשון אומר
עליו קדוש היום. כוס שני קורא עליו את
ההגדה. כוס שלישי מברך עליו ברכת המזון.
כוס רביעי גומר עליו את ההלל ומברך עליו ברכת השיר. ובין הכוסות האלו אם רצה לשתות שותה
בין שלישי [ה] לרביעי אינו שותה:
יא החרוסת מצוה מדברי סופרים זכר [ט] לטיט שהיו עובדין
בו במצרים. וכיצד עושין אותה לוקחין תמרים או [י] גרוגרות או צמוקין וכיוצא בהן ודורסין אותן
ונותנין לתוכן חומץ ומתבלין אותן בתבלין כמו טיט בתבן ומביאין אותה על השלחן בלילי הפסח:

מקורות וצינונים
ה"י כל כוס וכוס
ה"י והר"י חולק
ה"י ח"י ח"י. וכוס
ראשון ע"פ קיד.
ק"י. ש"י ע"פ ח"י
תע"פ וכו' ח"י. וכן
הכוסות ירושלמי מנילה
פ"י ח"י:
ה"י. החרוסת מצוה
כ"י. כ"י ח"י ח"י
פ"י ח"י ח"י ח"י
וע"פ. לוקחין תמרים
הכ"י. המזוג
כ"י. ונותנין לתוכן
חומץ. ונתנין לתוכן
וע"פ ח"י ח"י:

מכתב בירור השניות
(ב' א' ה' ק' ד' ה')

ואפשר לומר עוד דכונת אונרו וכל המרצה לספר
דילייזו הרי זה נקוצח היינו לרצות אפילו
כהנים ולויים דאונרו וז"ל דעצנו לוי לא כשתעבדו אפ"ם
חייבים לספר ציל"ז ככל חוקת הפסח אשר כלעוו וז"ל
וכל המרצה הכל לחתיי כהנים ולויים דלא כשתעבדו ודרך
לחית אפסק חיצת וכל ר"ח ואפילו כהן לוי המרצה לספר
ובי. רש צוח טעם לשבח. דהן לו יהי שלא כשתעבדו והיו
ברשות עלמון מ"י לא היו יכולין ללכת. והגיד ה' לעשות
שילאו עם ישראל ציד רומה ועוד דלם ח"ו ישראל הו קוה"י
עוד רגע היו נעומעים וככנסים בן ש"ע והין כאצדים ואפסק
שגייע גם אליהם הפגם שילכו אחר הרוב דומה למ"ש בזהר
על עון העגל דאף דיהושע לא כונל צעגל מ"י כיון שהיה
הפגם הגיע גם ליהושע. וח"כ גם עצנו לוי הכהנים
הלויים שוין לישראל צכללי ופרעי מלות הלילה הקדושה
הזו ותייתי רחיה לזה מעשה צר"ח ורצי יהושע ודי אלעזר
בן עזריה ורי. עקיבא ורי. טרפון שהיו מקספין ציליאת
עכרים כל אורו הלילה כלומר הצט יומין וראה הכי חכאי
דוצס קהני ולויי כי ר' יהושע הוא ר' יהושע בן חכמיא שהיה לוי
ורי אלעזר בן עזריה ורי טרפון היו כהנים ואם בן היא
רחיה גמורה למה שאמרתיו וכל המרצה וכו' לרצות כהנים
ולויים דהשלמים האלה איכא ציכיהו כהני ולויי והיו מקספריס
ציליאת מלרים כל אורו הלילה:

גותנין לב לשוב, ונמשך זה כל הימים מחמת שהיו נשקעים, ולא היה מציאות לצאת וממנו גקת, כי על כן בחרו לעשות זכר לנס במרוור כתחלתו רך וסופו קשה, כי בזה היו לנס, שלא הניח השב רוחם לחזור להעבד להם בפה רך, והנם ולכדם על סופם קשה.

והלילה הזה כולנו מסובין. חקר חקירת חכם, דהואיל וטעם ההסיבה זכר לחירות, ועל כן אנתנו מסובין כבני חורין, מכל מקום יפלא כולנו מסובין, כהנים לויים וישראלים אתמהא הלא שבט לוי לא היה בגלות החיל ההיא? וגם על זאת שערי תשובה לא נגעלו. על פי מה שדקדקנו לעיל מה טעם פתח בעבדים היינו וסיים משועבדים היינו? אבל הכונה לרמוז גם על שבט לוי, כי עם כי לא היו עבדים, מכל מקום משועבדים היו, וכמו שמבואר אצלנו לקמן, בכפל מאמר המגיד: הוציאנו מעבדות לחירות ומשעבוד לבאולה, לרמוז על שבט לוי, כי לא היו עבדים רק משועבדים, ועל דרך זה שם רמז המגיד במה שסיים: משועבדים, לרמוז דשבט לוי נמי, בהי דעבדים לא היו אבל משועבדים היו, ועל כן גם להם יאתה סיפור יציאת מצרים, והיינו דמסיק: ואפילו כולנו חכמים, רמז על שבט לוי דחכימי טובא, כמו שכתוב יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל [דברים לג י], מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, שאף הם היו באותו הנס.

בפתיחה

הגדה של פסח

עם פירוש

מגיד דבריו ליעקב

מלאכת מה שבה

מגאח ישראל וקדשו, אביר יעקב, המקובל האלקי

רבי ישראל יעקב אלגאזי ז"ע

בעמח"ס ארעא דרבנן ועד

הראשליץ בירושלים תובביא

הוצא לאור בשנת תשכ"ו באומד

ע"י בנו וחלמידו, הגאון הקדוש הנודע למשגב, המקובל האלקי

רבי יום טוב אלגאזי ז"ע

ראש החבריה קדישא "בית א"ל" בירושלים העתיקה ת"ו

הדפוס והדפוס לאינטרנט

www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ח

פתיחה ירושלים תובביא

ואולם הנה מקום איתי לפרש ענין השאלות הללו בכלל בשלש פנים. זה יצא ראשונה. והוא כי השואל מקשה עצמו לדעת, למה הוצרכו להיות עושים זכר לחירות כל אלה, והמה ארבעה דברים דמפרש אזיל, כי הנה ענין הטבולין היו להראות עצמנו כהלכת גוברין בני חורין, האוכלים למעדנים על ידי טיבולין דמגדר גריי. ושוב הוספנו שנית דינו באכילת מצה, אשר גם היה זכר לחירות כמו שאמר רבן גמליאל: מצה זו שאנו אוכלין וכו', על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וגאלם מיד. ואחר כך יצאו אחי מרור, דמצותה בחזרת דאקרי חסא, דחס רחמנא עלן ואפרקינן, ואחרון הכביד, והלילה הזה כולנו מסובין דרך בני חורין. הנה ארבעתן שינויא בתר שינויא, שינה באכילתן שינה ביישיבתן זכר לחירות, יתור נפיש לרואי השמש, כי זכרון הלזה אית ליה דמי והוא באחרת.

ויהי כמשיב: עבדים היינו לפרעה במצרים, ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים וכו', והכונה רצויה, כי שתי מיני חירות היו שם, חירות גופני חירות נפשי, שאילו היו שוהין שם עוד רגע קטן היו נשקעין ב"ן שערי סומא, אשר לעומת זה שם רמז בטיבול, על דרך: או בשחת תטבלני [איוב ט לא], שהי בבור שאון בטיט היות, העלה משחת הייחם, ובכן ינוח טעם הודאת החירות בכפלת, לרמזה, כי שתי מיני חירות היו

מעדיפים היינו לא לשמוע חירופים אלה אך אין אנו רשאים לאטום את אזנינו ולא להקשיב, שהרי גם כנגדו דברה תורה, וגם עליו לעולם לא נוותר.

"אילו היה שם לא היה נגאל" אבל הוא לא שם אלא כאן, וכאן גם לרשע יש גאולה. כאשר הופיע הקב"ה בפני אבותינו במצרים ובא לקחת לו גוי מקרב גוי מוותר היה על הרשעים ומדלג היה מעליהם. "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי מעלי פיר". אילו היה שם לא היה נגאל. אבל משגאלו כולם בכלל, גם הרשע, כבר איננו שם אלא כאן, בתוככי כרם בית ישראל, כולנו בני איש אחד נחנו.

וכ"כ רבינו ר' צדוק הכהן בפרי צדיק (פסח אות ח):

"ועל שאלת בן הרשע בא התשובה אילו היה שם לא היה נגאל, אבל אחר שגאל אותנו ה' יתברך ועשה אותנו לאומה ישראלית, מעתה כיון שגם הוא נולד מישראל ונימול לשמונה לא יועיל לו רשעתו להוציא עצמו מכלל ישראל אף על פי שעשה תועבות, ואף על פי שחטא ישראל הוא, ויהיה לו תיקון גם על מעשיו".

שהרי כנגד ארבעה בנים דברה תורה, וגם הרשע אחד מהם וגם אותו אנו מצפים ומקוים לראות מסביב לשולחן ליל הסדר. שאלותיו קשות, וגם תשובתנו לו קשה ובוטה, אבל להתעלם ממנו איננו רשאים.

חסידים מספרים בשם הגה"ק ר' לוי יצחק מברדיטשוב "עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם הגיע זמן קר"ש של שחרית", ש ח ר י ת. ר"ת חכם, רשע, תם, שאינו יודע. לא נניח ולא נשקוט עד שכולם כאחד ירגישו ויכריזו בקול גדול הגיע זמן קר"ש, הגיע הזמן לקבל עול מלכות שמים באהבה.

מאמר ח

כנגד ארבעה בנים דברה תורה

(דברים שנאמרו בכנס אברכים העוסקים במניעת נשירה)

ליל הסדר הוא הלילה שבו מצוים אנו להקשיב לבנים, לשאלותיהם ולמצוקותיהם, להקשיב ולענות. וכאשר שומעים אנו את שאלות הבנים עונים אנחנו לכל אחד ואחד מהם לפי דעתו, מעמדו וצרכיו הוא. "לפי דעתו של בן, אביו מלמדו" (פסחים קט"ז ע"א).

ומי הם הבנים שאת בעיותיהם אנו משתדלים לפתור ולמצוקותיהם למצוא מענה? כמה הם ומה דרכם.

כנגד ארבעה בנים דברה תורה, חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול. כולם בנינו ולכולם מחוייבים אנחנו, לכולם יש שאלות ולכולם מצוים אנחנו למצוא תשובות, שהרי כנגד ארבעתם דיברה תורה.

מתענגים אנו להתעסק עם החכם בהלכות הפסח ולפלפל עמו בעניני דינמא, אבל אם לא נשיב אף על שאלות התם, אם לא נעורר את סקרנותו של מי שאינו יודע לשאול ונגרה את דמיונו לא יצאנו ידי חובתנו.

וגם על הרשע אסור לנו לוותר. גם לשאלותיו חייבים אנו להקשיב והמעיק על לבו צריך להעיק גם על לבנו. קשה לנו לשמוע את דבריו הבוטים. מה העבודה הזאת לכם" מטיח הוא בנו, "מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה" (ירושלמי פסחים ע"ב) מתריס הוא לעומתנו.

כ"ז אפריל

ש"ש לנו הסנה כשכל חמשי צמטס ומיות כציד קדושתו ית"ש, ועל שאלת בן הרשע בא התשובה אלו הי' שם לא הי' נגאל, אבל אחר שגאל אותנו הסי"ת ועשה אותנו לאומה ישראלית מעתה כיון שגם הוא נולד מישראל ונימול לשמונה לא יועיל לו רשעתו להוציא עצמו מכלל ישראל אף על פי שעשה תועבות ואף על פי שחטא ישראל הוא, ויהיה לו תיקון גם על מעשיו, וע"ז מרמז מ"ב כ"ז הוא בלשון ככתר שתיבת הוא מרמז

